

Jaarbericht 2023

Beleef de
Zeeuwse
natuur

exposities,
zeeaquarium,
landschapstuin
en
natuurbelevings-
activiteiten

Inhoud jaarbericht 2023

Inleiding en missie van Terra Maris	3
Bezoekers in 2023	4
Exposities	5
Collectiebeheer	6
Landschapstuin Hortus Zelandiae	8
Activiteiten algemeen publiek	13
Rondleidingen, verjaardagsfeestjes en arrangementen op aanvraag	17
Educatie aan schoolgroepen	18
Promotie	23
Museumwinkel	25
Samenwerking	26
Financiële informatie	28
Personeel	30
Vrijwilligers	31
Jaarrekening	34

Inleiding en missie van Terra Maris

Terra Maris is hét museum voor natuur en landschap van de provincie Zeeland. Terra Maris is een stichting en opende in mei 2006 haar deuren. Terra Maris, wat letterlijk “Land van de zee” betekent, gaat over de provincie Zeeland, en haar bijzondere natuur en landschappen. De missie van het museum is als volgt geformuleerd:

“Terra Maris wil op een spannende en attractieve wijze informatie geven aan een breed publiek over natuur en landschap van Zeeland, waarbij de relatie met de (internationaal gezien) unieke ontstaansgeschiedenis van het Zeeuwse land (de wisselwerking tussen mens en natuur) een centraal thema is. Het museum genereert draagvlak voor de bescherming van de natuurlijke en cultuurhistorische waarden van het landschap. Het museum verzamelt en beheert relevante collecties die betrekking hebben op natuur en landschap in Zeeland.”

Museum Terra Maris is een erkend geregistreerd museum. Terra Maris is aangesloten bij de Vereniging van Science Centra (VSC) en de Museumvereniging.

Dit verslag geeft een beeld van de activiteiten van Museum Terra Maris over het jaar 2023.

Bezoekers in 2023

Terra Maris is in 2023 op 331 dagen open geweest voor bezoekers en in totaal hebben 39.296 bezoekers museum Terra Maris op die dagen bezocht. Hiermee zitten wij weer – zo goed als – op het niveau van voor de Coronapandemie.

“Zeer mooi natuurhistorisch museum met ruime buitenruimte! We waren vooral onder de indruk van de grote moestuinen en bloembedden. 🌻🌿🌻🌻”

Google review

Foto: Entree museumtuin

Exposities

Vaste tentoonstelling

Vanaf juni is dankzij de provincie/Geopark Schelde Delta het oudste stukje van Nederland bij Terra Maris te zien. Deze boorkern komt uit een boring bij Colijnsplaat; uitgebreid onderzoek heeft uitgewezen dat het stuk gesteente 420.000.000 jaar oud is en daarmee het oudste stukje Nederland wat te zien is.

Bovendien is in de eerste zaal na de uitbreiding van het aantal aquaria een start gemaakt met meer ruimte voor groepen en een betere flow voor bezoekers te creëren. Dankzij een schenking van Innerwheel is in deze zaal ook een interactieve magneetpuzzelspel voor kinderen gerealiseerd over de voedselpiramide van de zee: 'Wiet eet wie?' De mooie maquettes die over de invloed van de mens op het landschap gaan, zijn bij elkaar gegroepeerd in een nieuwe opstelling.

Wissel tentoonstellingen

De in april 2022 geopende wisselexpositie 'VAN MAMMOET TOT SPIJKERBROEK, over Klimaat en de Kracht van de Natuur' is in heel 2023 te zien geweest. In deze, grotendeels van gerecyclede spullen gemaakte, tentoonstelling ontdek je welk effect de natuurkrachten vroeger en nu op de wereld om ons heen hebben. En welke rol wij mensen daarin spelen. Maar ook hoe we de natuurkrachten kunnen gebruiken voor een groenere, leefbare wereld!

BAM!

Er moet iets gebeuren, de klok tikt door... Maar waar begin je? Op een laagdrempelige manier leer je in deze tentoonstelling wat je zelf kan doen voor de natuur en het klimaat. Het gaat niet alleen over zonnepanelen en windenergie, maar ook over bijvoorbeeld welke voedingskeuze heeft de meeste impact? Waar moet je op letten als je kleding koopt en wat kun je met je oude spijkerbroek doen? Kortom: wat kan je Beter, Anders of Minder doen? Interviews met Helga van Leur en Peter Kuipers Munneke, filmpjes, schedels, spelletjes en een interactieve zandtafel maken het een afwisselende familietentoonstelling. Deze wisseltentoonstelling is tot stand gekomen in samenwerking met E-Connection, Zeeuwind en de gemeente Veere. Het ontwerp is van DesignWolf en de uitvoering is gedaan door Kloosterboer. De aansluitende les voor schoolgroepen in het KlimaatLAB 'Experiment Energie!' is een groot succes.

"Een heel leuke plek voor onze familiedag met meer dan 20 personen. Met een prima verzorgde koffietafel en lunch. We zaten er heel ontspannen bij. Nog fijn het museum in en de prachtige tuin in."

Google review

Foto: Experiment energie!

Bijestal 't Raathuis

Deze mooie buitenruimte is onderdeel van de vaste expositie en wordt druk bezocht door onze bezoekers. De bijestal bestaat uit twee delen: het voorste gedeelte is het museumdeel, waar alle bezoekers welkom zijn. Hier wordt het leven van de honingbij op verschillende manieren toegelicht: van ei-tot-bij, een bijenpuzzel, taken van een honingbij/dar en de koningin, hoe help je de bij etc. Ook kunnen bezoekers hier (lege) bijenkasten bekijken.

Het achterste gedeelte is voor de imker en voor de imker in opleiding, hier staan onder andere de bijenkasten met bijenvolken. Dit deel is met gaas van het eerste deel afgesloten, voor rust en veiligheid van de bijen én de bezoekers.

Omdat de honingbij meer bekend en meer beschermd wordt dan de wilde bijen hebben we als Terra Maris en Imkersvereniging Walcheren ingezet op het vergroten van de kennis over de wilde bij.

De volgende activiteiten hebben plaatsgevonden:

Bijkletsen met de imker

Deze activiteit is voor de museumbezoekers die meer willen weten over de bijen. We vertellen over de leefwijze van de wilde bij en daarna in de bijestal over het leven van de honingbij.

Deze activiteit is dit jaar 19 keer aangeboden op wisselende dagen van de week, ook tijdens de Open Imkerijdagen op 8 en 9 juli.

Bijenles voor schoolgroepen

In 2023 zijn drie Imker in de Klas-gastlessen gegeven, waarbij ook gebruik is gemaakt van het uitleen materiaal. Daarnaast zijn er vier schoolgroepen met in totaal 160 leerlingen naar Terra Maris gekomen voor de Bij-les van de imker en hebben na een leuke uitleg zelf een Bijenhotel-to-go gemaakt.

Op 17 april hebben leerkrachten van de Archipelscholengroep als inspiratie-activiteit ook een Bijenhotel-to-go gemaakt.

Foto: Bijestal 't Raathuis

Foto: bijkletsen met de imker

Collectiebeheer

Het regulier collectiebeheer bestaat uit het monitoren van de klimaatomstandigheden en het periodiek vervangen van vochtvreter en Roxasect in de kasten. De Roxasect dient als (vraat)insectenweerder. Eénmaal per jaar worden de gevoelige preparaten handmatig gecontroleerd op vraat. Als vraat wordt geconstateerd volgt het vriesprotocol. Dit houdt in dat een object ingepakt wordt en tenminste één week ingevroren wordt in een grote diepvrieskast. Hierna mag het object één week acclimatiseren in een quarantainekast, waarna het vervolgens weer één week ingevroren wordt. Dit is nodig om insecten die een 'opleving' krijgen van een korte vriesperiode (zoals de museumkever) alsnog te doden. Het vriesprotocol wordt ook gebruikt om objecten die in een expositie zijn gebruikt 'vraatvrij' te maken, voordat ze weer bij de overige objecten worden opgeborgen.

Veel collectiewerk in 2023 is ook weer verricht door onze vaste collectievrijwilligers. Deze vrijwilligers hebben zich in 2023 beziggehouden met het digitaliseren/registreren en uitzoeken van de verschillende collectie-onderdelen. Het grootste deel van de schelpencollectie, alsmede de verzameling opgezette vogels en zoogdieren is nu ingevoerd in BioXL. BioXL is onze module voor registratie van natuurhistorische collecties, dat draait onder het museumplatform Atlantis.

In september 2023 is begonnen met het fotograferen van de opgezette vogels en zoogdieren als extra aanvulling voor de registratie in het systeem. Hierbij is gebruik gemaakt van een fotostudio box met ledverlichting. Tijdens dit fotowerk werd de collectie ook direct nagezien op vraat. Alle kasten zijn schoongemaakt en de dieren waarbij vraat werd geconstateerd, zijn behandeld volgens het vriesprotocol. Vraat vindt vooral plaats door de museumkever. Deze kleine kever kan door de allerkleinste spleetjes naar binnen dringen. Gelukkig is de vraat die deze kever veroorzaakt, m.u.v. insectencollecties, meestal beperkt in de collectie.

In 2023 zijn er geen nieuwe objecten/verzamelingen aan de collectie van het museum toegevoegd.

Wel liggen er nog een paar objecten bij een preparateur, die in 2024 naar het museum zullen komen.

Dit zijn onder andere:

- Een aantal droge en natte preparaten decapoda (kreeftachtigen).
- Een vloeistofpreparaat van een ballonegelvis. Dit dier werd gevonden op een steiger in vluchthaven van Neeltje Jans. Het betreft een eerste vondst voor NL.
- Een onderkaak van de Noordse vinvis die op 1 oktober 2022 aanspoelde bij Westkapelle.

Foto: Uit de schelpencollectie

Landschapstuin Hortus Zelandiae

Medewerkers en vrijwilligers

In 2023 waren er de nodige personele veranderingen in de tuin. Zo nam na een dienstverband van 27 jaar Erik Speksnijder in maart afscheid. Zijn taak als hoofd van de landschapstuin werd overgenomen door Jan Tuin. Naast vaste medewerker Rik Koppejan kwamen er twee nieuwe collega's bij: Hester Herwig en Angelica van de Graaf. Verder werken er in de tuin vier vaste vrijwilligers. Zij verzorgen de akker –en boerderijtuin, de kruidentuin, maaien de taluds en paden en verrichten de nodige hand –en spandiensten. Naast bovengenoemde mensen is er nog de imker, Monique Jankowski, die samen met vrijwilligers van de Bijenvereniging Walcheren de honingbijen in de bijenstal verzorgt.

Werkzaamheden in de tuin

De reguliere onderhoudswerkzaamheden bestaan uit het onderhouden van de afrasteringen, de palen, het tuinmeubilair, de nestkasten en de speeltoestellen én het inzaaien, verplanten en snoeien van beplanting in de tuin. Daarnaast is er veel schoffelwerk aan de paden en de thematuintjes én het maaien van de gazons, de grachten, het hooien van de graslanden en het snoeien van de lanen. Een deel van de gracht is dit jaar gemaaid door een externe partij. De tuinmedewerkers zijn in de tuin hét aanspreekpunt voor bezoekers; het voorlichten/enthousiasmeren van bezoekers is een belangrijk onderdeel van het werk in de tuin.

Veranderingen

In 2023 hebben we naast het reguliere onderhoud ook twee grote onderhoudsprojecten uitgevoerd. Zo is er over een groot deel van de paden een nieuwe schelpenlaag aangebracht. Daarnaast is het onderstel van het pad door de krekentuin vervangen in verband met rot. In het voorjaar is voor de bijenstal een bijvriendelijke tuin aangelegd, inclusief waterpartij. Voor het boogschieten en speerwerpen, wat gebeurt tijdens het Middeleeuws Festijn en schoolactiviteiten, maken we gebruik van een 'vangkooi'. Een constructie van gevlochten wilgentenen in een u-vorm. Deze was aan vervanging toe, een project wat we eind van het jaar hebben uitgevoerd. Achter in de tuin hebben we een bruggetje gebouwd over een van de greppels, hierdoor heb je niet alleen een mooi doorkijkje, maar het verbindt twee graslanden met een extra paadje met elkaar. Tevens zijn we bij het laatste grasland wat tegen de gracht aanligt begonnen met de aanplant van een bosplantsoen en het doortrekken van de meidoornhagen. Dit om de bestaande begroeiing meer dichtheid te geven zodat daar vogels op termijn van kunnen profiteren. Wellicht dat daar in de toekomst een observatie hut komt.

In de boomgaard zijn we begonnen met het aanleggen van een eenvoudige natuurspeeltuin. Door drie lange boomstronken met elkaar te verbinden en de nodige houtblokken te plaatsen kunnen kinderen (en volwassenen) daarop klauteren. Daarnaast is er een betonnen buis geplaatste die als tunnel fungeert. Op de buis hebben we grond aangebracht waar op termijn gras op zal groeien, waardoor een uitkijkheuveltje ontstaat. De grond die daarvoor gebruikt is komt uit een ander project in de tuin.

Voor het circulair maken van de waterspeeltuin zijn er twee grote waterreservoirs verbonden met buizen.

Foto: Vangkooi

Publieksfunctie

Terra Maris fungeert als belangrijk informatiepunt op het gebied van landschap en natuur. Ook in 2023 kwamen mailtjes binnen met vragen over de natuur, over vondsten en andere waarnemingen. Daarnaast werden er door de tuinmensen diverse rondleidingen gegeven in de tuin, waaronder aan studenten van de hoveniersopleiding van het Scalda. Er werden 'Braakballen geplozen', de activiteit 'Zoldergeheimen' werd door een tuinman gegeven en bij de IVN-natuurgidsencursus werd door één van de tuinmensen een deel over biodiversiteit ingevuld. Ook droegen alle tuinmensen hun steentje bij rond de Middeleeuwse Festijnen, Terra Maris viert de lente, Terra Maris viert de herfst en Terra Maris viert de winter.

Thematuinen

Vijvertuin

In de vijvertuin hangen schepnetjes waarmee bezoekers kunnen vissen in het water en kunnen opzoeken wat ze gevangen hebben. De bezoekers worden hier bewust gemaakt dat er in een vijver meer leeft dan vis. Er leven ook waterinsecten, salamanders, kikkers en andere dieren. De vijvertuin is zeer in trek bij allerlei juffers en libellen. De laatste jaren zien we vele soorten, waaronder soms zeer zeldzame.

Akkertuin

In het akkertuintje maken bezoekers kennis met een aantal algemene en bijzondere (vergeten) akkerplanten. Zo groeien hier jaarlijks uien en aardappels, maar ook vlas, blauw maanzaad, meekrap en wede. Bij elk gewas is een bordje met naam, foto van het gewas en een QR-code geplaatst, waarmee bezoekers meer informatie kunnen opzoeken. Sinds een paar jaar hebben we een vrijwilliger met groene vingers die dit tuintje intensief onderhoudt en de bijbehorende tekstbordjes maakt en plaatst. Deze zijn in 2023 aangepast aan de huisstijl van Terra Maris. Het hele jaar door is er wel iets te zien en de oogst kon door de bezoekers tegen een kleine vergoeding worden meegenomen.

Dijktuin

De dijktuin is opgedeeld in een zeezijde en een landzijde. De zeezijde is voorzien van harde dijkbeclading, bestaande uit Vilvoordse zandsteen en Doornikse breuksteen. Tussen deze stenen groeien zeealsem en laksteeltje. Op het dijktaalud groeien verder blaassilene, dubbelkelk en pijlkruidkers. Dit zijn kenmerkende soorten voor dijkglooiingen. Aan de voorzijde van de dijk is in het verleden een deel ontgraven en voorzien van vijverfolie. Op de vijverfolie is een kleilaag aangebracht, waardoor een nat slibrijk deel is ontstaan; dit deel verbeeldt een slikrijke buitendijkse vooroever. In dit deel groeien onder andere gewoon kweldergras en zilte schijnspurrie. De landzijde van de dijk is nog redelijk voedselrijk. Deze hooien we twee keer per jaar om te verschralen.

Moerteringstuin

De moerteringstuin is een zilt veenontgravingstuintje. In de lage natte delen ligt zout veen aan de oppervlakte en de hoge delen worden gevormd door kleiruggetjes op veen. Het tuintje wordt zout gehouden door er periodiek wat strooizout in aan te brengen. In de moerteringstuin groeien hierdoor melkkruid, schorrenzoutgras, lamsoor, zulte, zilte rus en andere zilte soorten.

Foto: Vijvertuin

Foto: Landschapstuin

Insectentuin

De insectentuin is in het afgelopen jaar flink aangepakt. De randen dreigden wat te verruigen. Deze zijn opgeschoond en voorzien van nieuwe planten. In deze tuin groeien allerlei insectenlokkers.

Duintuin

In de duintuin worden de duindoorns jaarlijks iets teruggezet. De noordelijke helft wordt periodiek gehooid, zodat hier droog schraalgrasland ontstaat. De zuidelijke helft willen we in stand houden als helmduin.

Krekentuin

De krekentuin vereist weinig onderhoud. Periodiek wordt de oprukkende beplanting teruggezet en in perioden van droogte wordt er water in gepompt. De tuin is het leefgebied van groene kikkers en kleine watersalamanders.

Boerderijtuin

De boerderijtuin bestaat uit vakken omringd door buxus, die met elkaar een kruismotief vormen. De boerderijtuin is een kopie van een Zeeuwse Roomse boerderijtuin. In de grote vakken worden vergeten groenten en klein fruit geteeld en langs het pad zijn vakken met verschillende keukenkruiden aangebracht. Dit kruidenvak, alsmede de buxusvakken is min of meer geadopteerd door één van de vrijwilligers en wordt jaarrond netjes onderhouden.

Insectenmuur

De insectenmuur is voorzien van nestblokken voor wilde bijen en wespen. In de nestblokken nestelen onder andere de tronkenbij, de blauwe metselbij, de rosse metselbij, de gehoornde metselbij, de lathyrusbij en de grote klokjesbij.

Vlindertuin

De vlindertuin bestaat uit een groot vak met buddleja's, een vak met vaste planten en een vak dat jaarlijks ingezaaid wordt met een éénjarig vlinderbloemenmengsel. Het tuintje is erg in trek bij fotografen. Vooral de laatste droge jaren zijn er soms leuke vlinders te zien die uitwijken naar de tuin omdat hier nog wel nectar te vinden is.

Hooiland

Het hooiland in de tuin wordt twee keer per jaar gehooid. Eén keer hooien is door de hoeveelheid stikstof inmiddels te weinig. Er ontstaan dan plekken waar riet en duinriet gaan domineren. Door eind april/begin mei een eerste keer te maaien proberen we dit wat terug te dringen. Ieder jaar worden weer nieuwe soorten ontdekt in het hooiland. Ook in 2023 werd de zeldzame klavervreter gevonden in het hooiland.

Foto: Moereringstuin

Foto: Krekentuin

“Heerlijk om van alles over de lokale natuur, flora en fauna te weten te komen.”

Google review

Waarnemingen in de tuin

Elk seizoen in elk jaar is de landschapstuin anders. Dat geldt ook voor de waarnemingen van de vogels, insecten en planten. Wanneer je de landschapstuin in loopt vanuit het museum zijn, aan beide zijdes van de ingang op de muur alle namen van de tot dan toe waargenomen vogels, vlinders en libellen geschreven. Een hele opsomming van al het moois dat in onze tuin te vinden is. Een heleboel soorten is er jaarlijks te zien, voor een aantal soorten moet je geduld hebben en een beetje geluk.

Het was weer een goed jaar in de tuin van het museum voor onze gevleugelde vrienden; er zijn weer bijzondere soorten waargenomen.

De vogels, vlinders en libellen waren met respectievelijk 95, 19 en 16 soorten goed vertegenwoordigd. Met bij alle diergroepen wel een bijzondere waarneming.

Libellen

Bij de libellen (16 soorten) waren het de 'gewone' tuinsorten die er te zien waren.

Hoewel je gaffelwaterjuffer nog steeds als zeldzaam kan bestempelen, zeker in de rest van Nederland, breidt deze zich in de provincie gestaag verder uit. In de tuin is dit de laatste jaren een regelmatige gast.

De meest bijzondere waarneming was die van de gevlekte witsnuitlibel. Deze libel is in de hele provincie gerust zeldzaam te noemen. Ze staan bekend om hun zwervgedrag en na een langdurige periode in het voorjaar met noordoostenwind ga ik er van uit dat een aantal exemplaren vanuit noordoostelijk gelegen streken naar hier zijn gevlogen. Voor de tuin was het de tweede keer in de afgelopen 8 jaar dat deze soort de tuin aandeed.

Vlinders

Bij de 19 soorten vlinders die er rondfladderden konden we een nieuwe aan de lijst van het museum toevoegen. De kleine parelmoervlinder! Normaal zou je die in het duingebied verwachten in de buurt van z'n waardplant, duinviooltjes, maar plots zat er ook een exemplaar op de vlinderstruiken.

Omdat de koninginnenpage tot de verbeelding blijft spreken, wil ik deze bijna jaarlijkse gast niet onvermeld laten. In tegenstelling tot vorig jaar toen we ook de rupsen hebben waargenomen is het dit jaar gebleven bij het zien van twee volwassen exemplaren.

Vogels

Last but not least de vogels; 97 soorten dit jaar, met een aantal spectaculaire waarnemingen. Niet nieuw voor de tuin maar wat te denken van de 14 (!) bijeneters die in 1 groep over de tuin vlogen. Een tweede knaller was de grote karekiet. Met maar maximaal 155 broedpaartjes in heel Nederland en geen enkel (voor zover bekend) in de provincie een buitenkansje. Het merkwaardige aan deze waarneming was de plek. Namelijk exact dezelfde als de grote karekiet die in 2006 in het riet in de gracht gezien was.

Verder waren de visdief en de wespindief nieuwe soorten voor de tuin en beide overvliegend gezien.

Foto: Rups Sint Jacobs vlinder

Vogels			
Koolmees	Aalscholver	Koperwiek	Graspieper
Pimpelmees	Winterkoning	Holenduif	Ooievaar
Merel	Vink	Slobeend	Boomvalk
Waterhoen	Blauwe reiger	Vuurgoudhaan	Goudplevier
Meerkoet	Pijlstaart	Boompieper	Zilverplevier
Zanglijster	Heggenmus	Brandgans	Sperwer
Wilde eend	Zwartkopmeeuw	Raaf	Grote lijster
Houtduif	Wespendief	Goudhaan	Scholekster
Boomkruiper	Oeverloper	Canadese gans	Havik
Gaai	Waterral	Nijlgans	Zwartkop
Keep	Houtsnip	Appelvink	Witgatje
Sijs	Grote bonte specht	Boomleeuwerik	Fitis
Kleine barsmsijs	Groene specht	Witte kwikstaart	Bruine kiekendief
Roodborst	Kuifeend	Tjiftjaf	Boerenzwaluw
Zilvermeeuw	Staartmees	Cetti's zanger	Regenwulp
Kauw	Kolgans	Knobbelzwaan	Grote gele kwikstaart
Kleine karekiet	Visdief	Tuinfluit	Kievit
Gierzwaluw	Huiszwaluw	Koekoek	Zomertortel
Tortel	Grote karekiet	Grasmus	IJsvogel
Fazant	Buizerd	Brandgans	Oeverzwaluw
Torenvalk	Kokmeeuw	Kramsvogel	Kneu
Kruisbek	Wulp	Veldleeuwerik	Zwarte kraai
Putter	Kleine mantelmeeuw	Stormmeeuw	Bijeneter
Zwarte roodstaart	Spreeuw	Groenling	TOTAAL 95
Vlinders			
Citroenvlinder	Kleine vos	Oranjetip	Bont zandoogje
Klein koolwitje	Atalanta	Dagpauwoog	Icarusblauwtje
Groot koolwitje	Bruin zandoogje	Boomblauwtje	Zwartsprietdikkopje
Bruin blauwtje	Kleine vuurvinder	Kleine parelmoervlinder	Gehakelde aurelia
Distelvlinder	Klein geaderd witje	Koninginnepage	TOTAAL 19
Libellen			
Lantaarntje	Viervlek	Watersnuffel	Platbuik
Vroege glazenmaker	Vuurlibel	Grote keizerlibel	Gevlekte witsnuitlibel
Kleine roodoogjuffer	Azuurwaterjuffer	Gaffelwaterjuffer	Houtpantserjuffer
Bruinrode heidelibel	Vuurjuffer	Paardenbijter	Oeverlibel
			TOTAAL 16

Activiteiten algemeen publiek

De activiteiten die Terra Maris aanbiedt aan de bezoekers zijn breed variërend, om zo veel mogelijk bezoekers aan te trekken. Ze worden zowel in het museum als buiten het museum uitgevoerd, onder andere op het strand en in de Manteling. De activiteiten worden gegeven in de vorm van workshops of rondleidingen. De rondleidingen onder leiding van een gids gaan op inschrijving, de workshops geven we als inloopactiviteit.

Iedere activiteit die wordt georganiseerd moet voldoen aan een aantal randvoorwaarden. Dit geldt voor zowel de doe-activiteiten voor kinderen, als de rondleidingen die worden georganiseerd voor (voornamelijk) volwassenen. Zo moeten de activiteiten een link leggen met de Zeeuwse Natuur, en/of de (wissel) tentoonstellingen en de visie van het museum.

De hoofddoelgroep is gezinnen met (klein)kinderen, de activiteiten zijn geschikt voor alle leeftijden van 4 tot 99 jaar. Het doel van de activiteiten is de bezoekers te informeren, te verwonderen en op een actieve manier te laten leren. We stimuleren tijdens onze activiteiten om de (groot)ouders en kinderen te laten samenwerken en zo veel over/van de natuur te ontdekken. Materiaalkeuze, duurzaamheid en de verandering die we per seizoen om ons heen zien spelen hierin een belangrijke rol. De activiteiten hebben ook als doel de bezoekers te enthousiasmeren om naar buiten en de natuur in te gaan, ofwel met de natuur bezig te zijn. Met de aan het museum- en tentoonstellings-gerelateerde activiteiten en rondleidingen, worden ook herhalingsbezoeken beoogd.

Voor de algemene publieksactiviteiten was 2023 een goed jaar, er werden 231 activiteiten georganiseerd, waarvan sommige activiteiten meerdere keren per dag werden uitgevoerd. Dit meegeteld heeft Terra Maris afgelopen jaar meer dan 300 activiteiten verzorgd.

Terra Maris viert de..

In 2023 heeft Terra Maris de themadag 'Terra Maris viert de lente' en 'Terra Maris viert de herfst' georganiseerd. Deze middagen stonden volledig in het thema lente/ herfst en op deze dagen konden bezoekers ontdekken wat het museum allemaal per seizoen te bieden had aan activiteiten. Zo konden zij met verschillende rondleidingen mee, waren er in de tuin speur- en zoektochten én een aantal (kinder)workshops waar jong en oud aan mee kon doen.

Terra Maris viert de herfst werd last-minute een aangepast (binnen)programma wegens de weersomstandigheden. Echter bleek dit aangepaste concept zo goed werkbaar én leuk voor de bezoeker, dat er een extra themadag in de winter werd georganiseerd volgens hetzelfde concept: de familiedag Wintergasten. Deze familiedag werd ook enthousiast ontvangen en bezocht door (veel terugkerende) bezoekers.

Foto's: Scharrelkidsclub

Middeleeuws Festijn

De Middeleeuwse Festijnen waren dit jaar een groot succes met hogere bezoekersaantallen per festijn én in totaal dan voorgaande jaren. Dit had ook te maken met het feit dat in 2023 voor het eerst in een aantal jaren alle festijnen door zijn gegaan. Tijdens één festijn heeft het hevig geregend, desondanks waren er toch veel bezoekers die van het festijn hebben genoten. Dit jaar was er een extra act ingehuurd om de bezoekers te verrassen met een nieuw element: de boogschutters. Zij namen hun eigen tent en attributen mee, wat zeker een toegevoegde waarde was voor de middeleeuwse beleving van de bezoeker.

Het was elke keer een zichtbaar succes onder de bezoekers met veel terugkerend publiek en enthousiaste feedback.

Alle middeleeuwse kleding is door Janny Boen, op vrijwilligers basis, voor Terra Maris gemaakt. Twaalf jaar lang heeft zij vanuit haar passie en perfectie alle figuranten gekleed. In oktober is zij helaas overleden. We zijn haar erg dankbaar voor haar inzet en toewijding aan ons Middeleeuws Festijn.

Scharrelkidsclub

In de zomer van 2023 kon je met het hele gezin weer dagelijks de Scharrelkidsclub bezoeken. De Scharrelkidsclub organiseerde dagelijks twee verschillende natuurbelevingsactiviteiten. Deze activiteiten hadden dit jaar als thema: dinsdag – Reis door de tijd, woensdag – Kriebelbeestjes, vrijdag – Plantaardiger, zaterdag – Van zoet naar zout en zondag – Klimaatmakers. Dit jaar heeft Terra Maris geen gebruik gemaakt van de diensten van Toprecreatie, maar er zijn door ons zelf medewerkers geworven.

“Leuk en afwisselend museum met verrassend veel informatie over de natuur en het ontstaan van het landschap van Zeeland. Ideaal voor een regenachtige dag. Maar bij mooi weer kun je als natuurliefhebber je hart ophalen in de bijbehorende tuin, vol met inheemse en/of insectenvriendelijke planten. Tot slot: Terra Maris heeft ook een aansprekend buitenprogramma in het hoogseizoen met creatieve workshops voor kids. Aanrader!”

Google review

Foto's : Middeleeuws Festijn

Activiteiten en aantal keer uitgevoerd:

Kijkje achter de schermen zeeaquarium	30
De sporen v.d. 2e wereldoorlog in de Manteling	7
Damherten en andere toffe dieren	2
Braakballen pluizen	5
De vogelkeuken	2
Zoldergeheimen	93
Bij-kletsen met de imker	19
Het KlimaatLAB	3
Natuurspreekuur: strandfossielen	12
Tot op het bot	3
KKaAT het rariteitenkabinet	3
Stinzenwandeling	1
Wandeling Manteling zoet zout	2
Vissen voedertijd	3
Kom de paasspeurtocht spelen	1
Moestuiniëren & Ko	3
Vroege vogelwandeling	2
Wonderwater wereld	3
Strandjutten	4
Terra Maris viert de lente	1
Broodjes bakken boven het vuur	2
Preparateursdag	1
Zeeuwse ambachtenmarkt	1
Van pulp tot papier	4
Rondje landschapstuin met de tuinman	8
KKaAT kleurenrijk	3
Scharrelkidsclub: reis door de tijd	1
Middeleeuws Festijn	5
Scharrelkidsclub: kriebelbeestjes	12
Scharrelkidsclub: plantaardiger	12
Scharrelkidsclub: van zoet naar zout	12
Scharrelkidsclub: Klimaatmakers	12
Scharrelkidsclub: reis door de tijd	10
KKaAT beeldhouwen	2
Herfstwandeling Manteling	1
Het vogelrestaurant	3
KKaAT paddestoelen uit de grond	1
Terra Maris viert de herfst	1

Foto: zoldergeheimen

Herfstwandeling door de Manteling	1
Winterwonderwandeling	1
Spieddaten	1

“Leuk, klein, interactief museum over natuur, dieren en de geschiedenis van het landschap in Zeeland. En dan kom je buiten... in een geweldig grote landschapstuin. Met kikkerpoeltjes, kruidentuintjes, en een heuse vliedberg-met-toren. Als jouw kind een klein beetje gevoel voor natuur heeft moet je hier naartoe. Door de dag heen zijn er ontdek-activiteiten. Toen wij er waren kon je via een zuigpotje kriebelbeestjes 🐛🐜vangen. Jagen en determineren dus maar 😊”

Google review

Foto: braakballen pluizen

Foto: Als paddenstoelen uit de grond (KKaAT)

Rondleidingen, verjaardagsfeestjes en arrangementen op aanvraag

Naast het aanbod op de activiteitenagenda, waarvoor individueel ingeschreven kan worden of zonder inschrijving aan deelgenomen kan worden, is het ook mogelijk een verjaardagsfeestje, een groepsrondleiding of een arrangement te reserveren. Voor de rondleidingen zijn twaalf gecertificeerde IVN-gidsen beschikbaar. Ook medewerkers van het museum en de tuin zijn inzetbaar voor rondleidingen en activiteiten. Per 1 juli is het aanbod voor verjaardagsfeestjes vernieuwd:

het aquarium/ v.i.s. feestje

Tijdens dit Very Important Sharkfeeder feestje gaan de kinderen de haaien en andere zeedieren bij Terra Maris verzorgen. Naast het voeren leren ze ook hoe de zeedieren verzorgd worden. Ondertussen leren ze van alles over zeesterren, krabben, zeepaardjes, inktvissen en nog vele andere zeedieren uit de Noordzee. De jarige mag ook de haaien voeren!

braakballen/nachtbrakers

Tijdens dit verjaardagsfeestje duiken de kinderen in de mysterieuze wereld van de uilen. Deze roofvogels zijn moeilijk om zomaar te zien, omdat het echte nachtdieren zijn. Samen met een museumgids nemen ze een kijkje op de zolder van het museum waar ze deze roofdieren (en nog meer) van dichtbij kunt bestuderen. Griezelen? Een beetje! Want Uilen en andere roofvogels eten hun prooi met huid en haar op. De moeilijk te verteren botjes en haren van bijvoorbeeld muizen braken ze uit als braakbal. Tijdens het feestje gaan ze vervolgens aan het werk met een vergrootglas en een skeletkaart om zelf zo'n braakbal uit te pluizen. Wat stond er op het menu van bijvoorbeeld de mysterieuze kerkuil?

high tea/de vogelkeuken

Vogels gebruiken het hele jaar veel energie: zeker in de winter om zich op temperatuur te houden. Ze kunnen daar best wat hulp bij gebruiken: Je kunt ze daar bij helpen door in de koude maanden wat lekkers voor ze in je eigen tuin te zetten. In onze vogelkeuken maken de kinderen zelf een vogel high tea. Feestelijke cupcakes met verschillende smaken voor verschillende vogels, en nog meer lekkers om onze vliegende vriendjes de winter door te helpen.

waterdiertjes vangen/ (w)onderwaterwereld

Onder begeleiding van een museummedewerker trekken de kinderen gewapend met schepnetjes, loupes en zoekkaarten de tuin achter het museum in. Vanaf het bruggetje dat over de vijver loopt, worden allerlei diertjes met een schepnetje opgevist. Zo 'Verzamelen' ze alle waterdiertjes van de bingokaart en bekijken ze hun vondsten met behulp van een speciale zoek-kaart voor waterdieren. Wat leeft er in de (w)onderwaterwereld?

geheimen van de zee / strandjuttten

Langs de vloedlijn worden veel geheimen prijs gegeven door de zee, je vindt er dikwijls echte schatten uit de natuur! Met de jutter van het museum struinen de kinderen langs het strand op zoek naar natuurlijke en niet-natuurlijke aanspoelsels en wie weet... Nemen ze bijzondere vondsten mee naar huis!

Hieronder lees je de aantallen van 2023, daarnaast zijn in de bijlagen het aanbod verjaardagsfeestjes, groepsrondleidingen en arrangementen bijgevoegd.

Activiteit zonder gids	Groepen	Verjaardagsfeestjes
Met de rugzak op pad		1
Museum	6	
Windekind		
Scharrellab	9	
Met Willy het bos in		
Horeca	32	
Pannenkoekenfeestje		
Lunch	4	
Rondleiding/activiteit met gids		Verjaardagsfeestjes
Rondleiding Terra Maris	14	
Rondleiding depot	1	
Wandeling door de manteling	4	
Rondleiding van zoet naar zout	9	
Rondleiding stiltewandeling	1	
Rondleiding landschapstuin	3	
Rondleiding Westhove toen en nu		
Strandjuttten	2	1
Wonderwaterwereld		4
Bij-kletsen		
V.I.S. feestje		7
De vogelkeuken		1
Totaal	612 personen deelgenomen	159 personen deelgenomen

Educatie aan schoolgroepen

In 2023 hebben 2486 leerlingen, 88 schoolgroepen met 436 begeleiders Terra Maris bezocht. Dit is een stijging van 5%. Opvallend is dat het totaal aantal groepen 14% lager ligt. De gemiddelde groeps grootte komt daarmee op 28 leerlingen (in 2022 was dit 23 ll.).

Er is van 25 verschillende educatieve activiteiten uit het Programma Basisonderwijs gebruik gemaakt, waarbij voor een aantal scholen een aangepast programma is samengesteld. De top 5 activiteiten waren:

1. Rondje Motte
2. Experiment Energie!
3. Expeditie Middeleeuwen
4. Kijkje achter het zeeaquarium
5. Met Willy het bos in.

Verreweg de meeste scholen kwamen van Walcheren. Hieronder een totaaloverzicht vanaf 2018; de rode cijfers zijn de aantallen inclusief de corona-annuleringen, de zwarte cijfers geven de aantallen weer die daadwerkelijk Terra Maris hebben kunnen bezoeken.

	2023	2022	2021	2020	2019	2018
Aantal leerlingen	2.486	2.386	1643 2377	840 1915	2.963	2.350
Aantal scholen	88	102	52 81	30 64	88	79
Basis onderwijs	94%	88 %	85%	85%	90%	87%
Voortgezet onderwijs	5%	10 %	15%	13%	5%	11%
Speciaal onderwijs	1%	2 %	-	2%	5%	2%
Walcheren	74%	76 %	66%	89%	69%	62%
NZ Beveland	12%	6 %	15%	3%	15%	15%
Schouwen Duiveland	-	2 %	1%	-	1%	-
Zeeuws Vlaanderen	-	-	1%	-	3%	1%
Tholen	2%	-	-	-	1%	-
elders	12%	16%	17%	8%	11%	22%

Veerse Week van de Zee

Ook in 2023 is de Veerse Week van de Zee in november georganiseerd. Het thema was 'Herfst in Zee'. In totaal hebben 101 leerlingen/ 21 begeleiders van gezamenlijk 5 scholen zich hiervoor opgegeven. Helaas heeft 1 school op de dag zelf af moeten zeggen vanwege te weinig begeleiders. Het hele programma vond plaats op het strand.

De afwisseling van opdrachten was een goede combinatie:

- Een mini plastic soep gastles op het strand – verteringstijden & speuren naar nurdles;
- Het Groene Strand – schelpen zoeken & strand als biotoop
- zeelab – met garnalennet langs de vloedlijn & zeedieren kijken/voelen met de zeebioloog van Terra Maris

Het Gezonde Tussendoortje

Op verzoek van de gemeente Veere zijn alle Veerse basisscholen uitgenodigd voor de gastlessenreeks 'Gezond tussendoortje'. Hiervan hebben 7 scholen, waarvan enkele met meerdere groepen gebruik gemaakt. Het doel is de leerlingen van groep 5/6 bewust maken van wat gezonde voeding is, hoe lekker een gezond tussendoortje kan zijn en hoe belangrijk bewegen voor je gezondheid is. In 2023 is de gastlessenreeks afgesloten met een leuk educatief evenement in de landschapstuin van Terra Maris. Alle groepen deden mee aan 8 verschillende activiteiten, waaronder Voedselverspilling – huzarensalade maken, Granen herkennen – graan malen, soorten graan/brood proeven, Peulvruchten proeven, Beweegpad, Ren-je-rot - gezond eten quiz, Kruiden/ natuurlijke smaakmakers - kruidenthee plukken & drinken en Fruit spelletjes/ groente & fruit blind voelen en raden. Dit project is mogelijk gemaakt vanuit gelden van Leefstijlimpuls.

Foto: Veerse week van de zee

NME Walcheren

Natuur en Milieu Educatie (NME) neemt bij Terra Maris een bijzondere plek in. Scholen kunnen een keuze maken uit 19 verschillende activiteiten uit het Programma Basisonderwijs en ruim dertig verschillende leskisten lenen uit het NME leskisten aanbod.

Omdat de drie Walcherse gemeenten NME hebben ondergebracht bij Terra Maris kunnen de Walcherse basisscholen gratis gebruik maken van de natuuractiviteiten uit het Programma Basisonderwijs en gratis NME leskisten lenen. Per 1 januari 2022 is voor de duur van vier jaar een nieuw NME-contract ingegaan.

De uitleen van het aantal leskisten is licht gestegen t.o.v. 2022. Omdat de gemiddelde groepsgrootte ook groter is dan in 2022, is het aantal leerlingen dat bereikt is gestegen met ruim 20%. Verschillende leskisten hebben een upgrade gehad.

De leerkrachten van de Archipelscholen hebben voor een studiedag Terra Maris als locatie gekozen. De coördinator NME Walcheren heeft een korte introductie over scholeneducatie bij Terra Maris verzorgd en de huisimker Monique heeft met de leerkrachten een Bijenhotel-to-go gemaakt.

Vanuit NME Walcheren konden de Walcherse scholen een gratis Wintergroentenpakket en/of Groentezaden bestellen, hebben wethouders voorgelezen op de Dag van de Duurzaamheid en de Muts op Muts af Quiz gedaan tijdens de Warme Truiendag .

De Groene Revolutie is een initiatief van IVN, waarbij scholen een bijdrage van de IVN en de gemeente kunnen aanvragen om hun schoolpleinen te kunnen vergroenen. Twee Walcherse scholen hebben bij Terra Maris als buitenlokaal een programma op maat over biodiversiteit, moestuinieren en bijen gevolgd, ter inspiratie voor hun nieuwe groene schoolplein.

Werving basisscholen

Het Programma Basis Onderwijs is aangepast naar versie 2023/2025. (pdf van Programma Basisonderwijs 2023/2025)

In september is deze digitaal naar alle Zeeuwse scholen verstuurd, ter inspiratie voor het verse schooljaar.

Voor NME-activiteiten zijn bijna maandelijks mails verstuurd naar de Walcherse scholen.

Via Kunst Educatie Walcheren zijn alle Walcherse scholen benaderd voor een museumbezoek en verschillende activiteiten. De Veerse scholen kunnen via het KEW Museummenu gratis deelnemen en kunnen eventueel gebruik maken van gratis busvervoer.

Dit jaar hebben in totaal 27 scholen via KEW bij Terra Maris een activiteit gedaan.

Op aanvraag heeft het hoofd educatie voor een aantal scholen verschillende aangepaste programma's samengesteld.

Project Schoon Zeeland

In 2023 konden er weer volop gastlessen worden gegeven op de scholen. In totaal zijn er aan 33 groepen van het basisonderwijs de gastles over zwerfafval gegeven, een toename van 57%.

De gastles start meestal met een (powerpoint-)presentatie over zwerfafval/ plastic soep in de klas, waarna de leerlingen naar buiten gaan met de grijpers en duurzame jutzakken om de omgeving schoon te maken. Afhankelijk van de groep en datum gastles is ook de poppenkast weer ingezet, wat met groot enthousiasme werd ontvangen.

Terra Maris activiteit: De activiteit 'Van Pulp tot Papier' is ook in 2023 in het Scharrellab aangeboden. De workshop is in totaal 4 keer gegeven.

Convenant Schone Schelde

Schoon Zeeland is medeondertekenaar van het convenant Schone Schelde. Hiervoor zijn overleggen van werkgroepen bijgewoond en verschillende schoonmaakacties georganiseerd. De structuur van de uitvoerende organisatie is veranderd. Er is een kernteam, waarin afgevaardigden zitten van alle werkgroepen. Nieuw zijn de werkgroepen: Haven van Vlissingen, werkgroep Korrels en een werkgroep Bouwmaterialen (purschuim met name). Kees van Houwelingen is als nieuwe voorzitter van het Convenant Schone Schelde aangetreden.

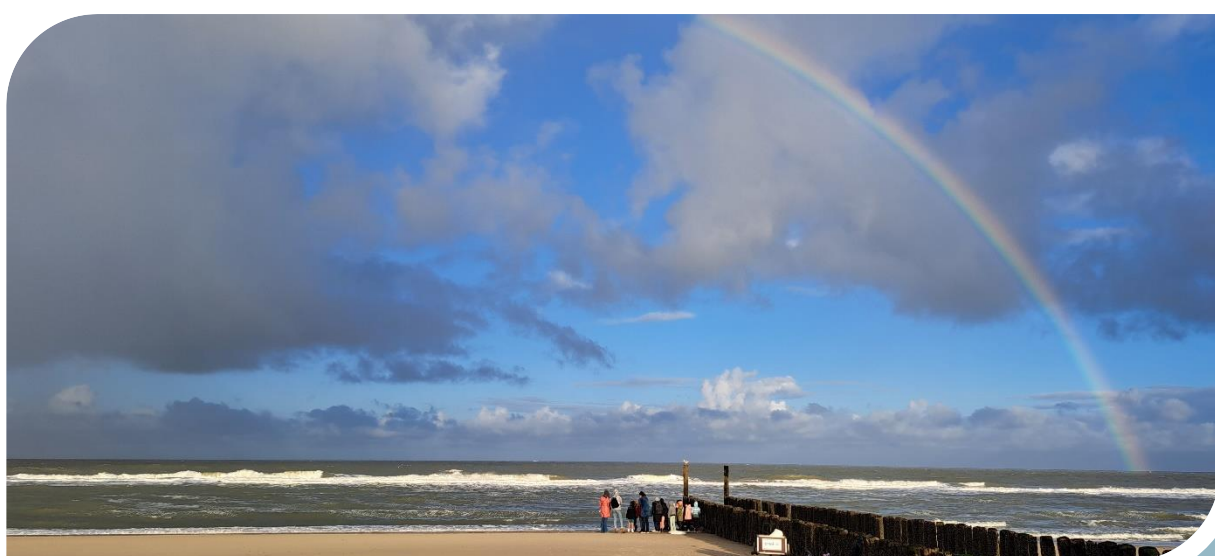
HUP Zeeland

Steeds meer mensen zien het belang van een schone omgeving en willen hier ook echt actief aan meewerken door zelf de handen uit de mouwen te steken. Ook in 2023 was Terra Maris **Het Uitleen Punt** Walcheren. Bezoekers van de Manteling of het strand kunnen bij Terra Maris een grijper en jutzak lenen, afval opruimen, de jutzak legen in een speciale gele kliko en tot slot de materialen weer terugbrengen.

Deelname Groene Stranden

Dit jaar zijn er regelmatig opruimacties op de Groene Stranden geweest. De opruimacties begonnen in het Zee café met een uitleg door vrijwilligers over de Groene Stranden. De uitleg en het juten zorgden voor bewustwording bij veel strandbezoekers. We hebben als Terra Maris regelmatig contact en overleg met de organisatie van Groene Stranden. Samen met de organisatie wordt steeds afgestemd hoe we als Terra Maris de Groene Stranden kunnen uitbreiden. Terra Maris heeft een 'Groene Strandkar' gekregen, deze wordt als expo unit ingericht en gebruikt ter promotie. Voor de Groene Strandexcursies zijn twee Jutmanden ingericht met tellijsten, zoekkaarten en loepotjes. In januari en april zijn Groene Strand-excursies voor gidsen georganiseerd. Bovendien is i.s.m. NME Schouwen Duiveland een start gemaakt met een Groene Strand scholenaanbod, bestaande uit een gastles, een leskist en een excursie.

Gemeente	2023	2022	2021	2020	2019
Middelburg	20 groepen BO	11 groepen BO 2 BSO groepen	2 groepen, 2 scholen BO 5 groepen VO - Nehalennia	16 groepen BO 2 groepen BSO 2 VO Nehalennia 3 gastlessen waarvan 6 x BO geannuleerd corona	20 groepen, 10 scholen
Vlissingen	9 groepen BO	2 groepen BO 4 BSO groepen	20 groepen, 3 scholen BO (op 1 school alle groepen totaal 450 II)	6 groepen BO waarvan 2 x BO geannuleerd corona	10 groepen, 6 scholen *Frans Naerebout – hele school
Veere	4 groepen BO	4 groepen BO	3 groepen, 2 scholen BO	Geen reacties op uitnodigingen.	12 groepen, 10 scholen*
	5 groepen, 4 scholen plastic soep les / Veerse week vd Zee	7 groepen, 6 scholen plastic soep les/ Veerse week van de Zee	7 groepen, 6 scholen plastic soep les de Veerse Week van de Zee	6 groepen BO plastic soep les/ Veerse week van de Zee.	7 groepen, 6 scholen hebben de plastic soep- gastles op het strand gekregen tijdens de Veerse week van de Zee.
	4x workshop Van Pulp tot Papier bij TM	9 x workshop Van Pulp tot Papier op TM	5 x workshop Van Pulp tot Papier op TM 150 II VO Workshop/educatie Pulp tot Papier	20 x Workshops van Pulp tot Papier waarvan 6 x workshop geannuleerd corona	20 Workshops Van Pulp tot Papier/ TM

Promotie

Beleid

Het in 2022 ingezette beleid om vooral via digitale media Terra Maris te promoten is in 2023 verder uitgebreid.

Website

Het hele voorjaar is er achter de schermen hard gewerkt aan de nieuwe website. Op 16 augustus 2023 is deze gelanceerd. De nieuwe website heeft een frisse, bij de huisstijl aansluitende uitstraling gekregen. De website is gebouwd door Nedbase in Middelburg. Gekozen is voor het opensource systeem van Wordpress. Ook kunnen nu vooraf online tickets voor zowel entree museum als activiteiten worden gekocht. Inmiddels zijn drie medewerkers ingewerkt op beide systemen.

Drukwerk en overige reclamedragers

In 2023 bestond het promotiepakket uit:

- Terra Maris folders, van april t/m december verspreid via Zeeuwse Zaken;
- Driehoeksborden in Middelburg, Vlissingen en de gemeente Veere t.b.v. de Middeleeuws Festijnen, periode van zes weken in de zomervakantie;
- A4-posters evenementen als Middeleeuws Festijn en Terra Maris viert lente/herfst/Wintergasten, verspreid onder Walcherse hotels, campings en bungalowparken door vrijwilliger;
- Advertentie Badkoerier, zomer en winterseizoen;
- In het kwartaaltijdschrift van Het Zeeuwse Landschap heeft Terra Maris vaste pagina's waarin informatie wordt gegeven over de collectie, de landschapstuin, exposities en de activiteiten. De betreffende medewerkers leveren hiervoor de teksten en foto's aan.

Wekelijks zijn naar alle regionale media persberichten inclusief een aansprekende foto over de komende activiteiten verstuurd.

Foto: Nieuwe website

Social media

Op de Facebookpagina van Terra Maris wordt regelmatig, in de schoolvakantie dagelijks, een bericht met foto's over de activiteiten geplaatst met een overzichtje van de afgelopen dag, en wat er de volgende dag te doen is in het museum.

Facebook wordt ingezet voor actualiteit en voor de doelgroep jonge gezinnen. Vooral moeders van gezinnen bekijken onze pagina. Op de NME Walcheren facebookpagina worden nieuws en leuke activiteiten gedeeld voor de Walcherse scholen.

Instagram wordt meer gebruikt voor korte berichtjes over een leuke waarneming, mooie foto, bijzonder weetje of een openstaande vacature. Linked-in blijft beperkt tot meer zakelijk nieuws.

“Weer wat geleerd van de Zeeuwse geschiedenis. Zelfs met de koude temperaturen ons heel goed vermaakt...”

Google review

Online advertenties

In 2023 is Terra Maris zichtbaar geweest op de platforms Wegmetdekids, Badkoerier Online, website Het Zeeuwse Landschap, In de omgeving (welkomstwebsite van aantal campings en bungalowparken), Museumkids en Go Kids Zeeland. Een vaste vrijwilliger voert maandelijks de activiteiten in op onder andere de agenda's van de website van VVV Zeeland (nu Zeelandvisit.com) en Zeelandnet.nl.

Foto: aankondiging Instagram

Museumwinkel

Onze museumwinkel bevindt zich, samen met ons Museumcafé 'De Orangerie' in de glazen ontvangstruimte op het voorplein van de historische orangerie van kasteel Westhove. Hoewel de winkel ook zonder museumbezoek toegankelijk is, fungeert de winkel toch vooral als aanvulling op het museumbezoek, een tastbare herinnering aan een fijn dagje uit.

De winkel is een belangrijk middel voor Terra Maris om de eigen inkomsten te vergroten.

Ons assortiment sluit aan bij de visie en missie van Terra Maris en richt zich vooral op 'de groene bezoeker' met veel duurzame en lokale producten. Denk hierbij aan een assortiment met een groot aantal boeken voor volwassenen en kinderen, natuurgidsen, natuur zoekkaarten, loeppotjes, bloemzaden, insectenhôtels, nestkastjes, voedersilo's, manden en vogelhuisjes gemaakt van wilgentenen, wenskaarten met originele foto's uit het Zeeuwse landschap, ansichtkaarten, etc. Ook hebben we voor de toeristische bezoeker een assortiment Zeeuwse- en overige cadeauartikelen. Ook hebben we een kast speciaal ingericht met producten in relatie tot de honingbij, zoals mede, honing, zeep, kaarsen, honinglepels, etc.

Foto's: museumwinkel

Samenwerking

Naast het natuurlijke partnerschap met Stichting Het Zeeuwse Landschap is er samenwerking met verschillende natuurorganisaties in het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur (DZN), en binnen de milieufederatie waar Terra Maris lid van is. Ook nemen wij deel aan de Natuurbranding, met name op het gebied van communicatie en campagnes.

Het Zeeuwse Landschap (HZL)

Terra Maris vertelt het verhaal van het Zeeuwse landschap, het ontstaan, de flora en fauna, de cultuur historie. In onze landschapstuin zijn alle landschappen, in het klein, terug te vinden. Door middel van de informatiebomen geven wij informatie en verwijzen wij naar de landschappen die door HZL beheerd worden. Zowel de inhoudelijke als financiële bijdrage vanuit HZL is onmisbaar voor Terra Maris.

De Zeeuwse Natuur (DZN)

Terra Maris is onderdeel van het samenwerkingsverband DZN, hierin werken Het Zeeuwse Landschap, IVN, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, Nationaal park Oosterschelde en Terra Maris samen op het gebied van natuurbeleving en natuureducatie. In 2021 zijn Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten toegetreden. De activiteiten die in het kader van de Zeeuwse Natuur zijn uitgevoerd staan vermeld in het jaarplan 2023. Daarnaast geeft het financiële overzicht inzicht in de gemaakte kosten op dit onderwerp.

Geopark Schelde Delta

Ook is Terra Maris actief betrokken bij het Geopark Schelde Delta, waarbij Terra Maris als 'parel in het parelsnoer' van het Geopark een uitgelezen plek is om informatie te geven over de Scheldedelta. In de vaste tentoonstelling wordt de relatie tussen landschap, natuur en cultuurhistorie in de Zeeuwse erfgoedlijnen zichtbaar.

NME Zeeland

Samen met vier andere Zeeuwse NME-centra vormt Terra Maris NME Zeeland, door intensief samen te werken maken we hier een efficiencyslag en kunnen we aan scholen nog meer educatie bieden. In de Nationale klimaatweek heeft NME Zeeland in 2023 de landelijke innovatieprijs van het netwerk Gemeenten voor Duurzame Ontwikkelingen (GDO) mogen ontvangen. De innovatieprijs is een jaarlijks terugkerende prijs en zet vernieuwende initiatieven op het gebied van natuur- en milieueducatie in het zonnetje. Uit acht inzendingen sprong de nominatie van de Zeeuwse samenwerking er het meest uit.

Musea

Terra Maris is betrokken bij de Zeeuwse Musea (VZM), het Zeeuws Erfgoed, en in kleiner verband bij de Veerse musea.

Verder is Terra Maris lid van de Museumvereniging/ Museumkids en is één van de natuurhistorische musea uit Nederland die zijn aangesloten bij de Vereniging van Science Centra (VSC), waarbij we elkaar inspireren, samen projecten oppakken en een gezamenlijke lobby vormen richting (rijks)overheid. Zo was Terra Maris in 2023 betrokken bij de werkgroep Samen Inclusief, met als doel het diversiteits- & inclusiebeleid te verbeteren.

Schenkeningen, steun en donaties

- In 2023 hebben wij voor onze werkruimte een groot scherm gekregen van Fidendum-IT.
- Via onze nieuwe website doen bezoekers en geïnteresseerden een donatie t.b.v. Terra Maris.
- Ook in 2023 hebben wij weer een bijdrage gekregen vanuit Delta.

Dank voor alle bijdragen!

“Heel leuk museum, voor zowel kinderen als volwassenen. Het eerste deel binnen over de geschiedenis van het landschap en de natuur in Zeeland. Daarna naar buiten in een enorme en prachtige tuin achter het kasteel.”

Google review

Foto: activiteit DZN

Financiële informatie

Inkomsten uit bezoek

2023 was een jaar van herstel voor Terra Maris. De bezoekers weten weer de weg naar het museum te vinden. De tijdelijke tentoonstelling, extra evenementen en een mooi educatief aanbod hebben hier goed bij geholpen. Het bezoekersaantal is dan ook meer dan verwacht gegroeid, en komt hiermee zo goed als op pre-corona niveau.

Ondertussen is de wereld na corona niet bepaald stabiel geworden, wat gevolgen heeft voor Nederland, en dus ook voor Terra Maris. De hoge energiekosten en de flinke inflatie zorgen ervoor dat mensen minder te besteden hebben. Wat natuurlijk harder gevoeld wordt juist in de museumsector, aangezien dit wordt gezien als niet noodzakelijke uitgaven, waar dus het eerst op bezuinigd wordt. Bezoekers besteden minder in het museum, maar komen wel.

Door de meevallende entree-inkomsten is de algemene reserve aangevuld. Het jaar 2023 wordt dan ook positief afgesloten.

Toekomstige risico's en visie

Ook in 2024 heeft Terra Maris nog last van het remmende effect van inflatie en de onzekerheid omtrent energielasten. Wanneer deze aanblijven is een lagere besteding per bezoeker en mogelijk dempend effect op bezoekersgroei waarschijnlijk.

Ook voor het museum, in een rijksmonument met beperkingen ten aanzien van verduurzaming, zijn de hogere energielasten een risico. Daarom probeert Terra Maris met Stichting Westhove (verhuurder) een verduurzamingslag te maken in de komende jaren. Dit vraagt wel om investeringen, die dan in de komende jaren terugverdiend moeten worden. Gezamenlijk is bij het rijk de DUMAVA-subsidie aangevraagd voor een bijdrage in deze kosten.

Terra Maris is in belangrijke mate afhankelijk van subsidies. Streven naar risicospreiding en verhoging van de inkomsten blijft daarom nodig. Daarnaast is een verdere verhoging van de algemene reserve (weerstandsvermogen) noodzakelijk.

De verwachting is dat 2024 met een klein positief resultaat zal worden afgesloten. In de begroting was nog geen rekening gehouden met een entreeverhoging per 1 januari 2024. Deze begroting laat dus een verlies zien, wat wij door de prijsverhoging denken te kunnen ombuigen naar een klein positief resultaat.

Door grote investeringen (anders dan verduurzaming) uit te stellen en in te zetten op extra entreegelden verwachten wij het verlies te beperken.

Verder zal er ook de komende jaren bij Terra Maris een extra inspanning worden verricht ten aanzien van de eigen fondsenwerving ter versterking van het weerstandsvermogen en ten behoeve van de financiering van de vervanging van de permanente tentoonstelling die gepland is in de jaren 2028/2029.

Terra Maris begroting 2024

Opbrengsten	€	€
Subsidies en donaties	533.347	
Doelsubsidies	116.294	
Entreegelden	268.165	
Overige inkomsten	28.855	
Brutowinst winkelverkoop	121.050	
Diverse baten en lasten	22.580	+
Opbrengsten totaal		1.090.291
Kosten	€	€
Personeelskosten	611.515	
Huisvestingskosten	94.697	
Promotiekosten	27.773	
Kosten exposities	11.012	
Kosten collectiebeheer	8.500	
Kosten heemtuin	20.961	
Kosten educatieve act	24.931	
Kosten winkel	69.460	
Uitgaven uit doelsubsidies	118.345	
Algemene kosten	63.187	
Directe kosten museum	15.768	
Afschrijvingen op materiële vaste activa	36.669	+
Som der kosten		1.102.818
Opbrengsten totaal – som der kosten		-12.527
Bedrijfsresultaat	€	€
Rentebaten en soortgelijke opbrengsten	0	
Rentelasten en soortgelijke kosten	0	
Saldo	€	-12.527

Personeel

In 2023 heeft Terra Maris na ruim 27 jaar afscheid genomen van Erik Speksnijder en na ruim 20 jaar is Ingrid van den Broeke met vervroegd pensioen gegaan.

Dat gaf de nodige veranderingen bij de museumbalie, de collectie en in de landschapstuin. Verschillende vaste medewerkers kregen de mogelijkheid meer en/of andere werkzaamheden te gaan doen.

Jan Tuin werd hoofd Landschapstuin, Jan van der Veen is hoofd Collectie geworden en Angélica van de Graaf ging naast haar baliewerk ook in de landschapstuintuin werken.

Marieke Lakerveld en Ariane Minnaar zijn nieuwe medewerkers bij de balie en in de museumwinkel, waarbij Ariane ook de administratie ondersteunt. Hester Herwig is in 2023 als nieuwe medewerker in de landschapstuin gestart.

Personeelsbestand 2023

Medewerkers met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd en een vast aantal uren per week.

A. van der Westen, directeur-bestuurder 0,77 fte

J. Tuin, hoofd landschapstuin 0,82 fte

R.J. Koppejan, tuinmedewerker 1 fte

C.E.A. Schaap, hoofd communicatie, educatie en tentoonstellingen 0,83 fte

W. Verschragen, medewerker communicatie en educatie, vrijwilligercoördinatie en balie 0,89 fte

J.T. van Rijswijk-Soethoudt, baliemedewerkster, reserveringen groepsbezoeken 0,81 fte

N.M. Vermorken, hoofd interne zaken 0,89 fte

A.M. van de Graaf, baliemedewerkster 0,22 fte

Medewerkers met een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd

R.S. van den Broeke, conciërge 0,66 fte

J. van der Veen, hoofd collectie 0,33 fte en educatieve ontwikkelaar 0,44 fte

M. Jankowski-van Veen, educatief medewerker 0,75 fte

H. Herwig, tuinmedewerker 0,22 fte

A.M. van de Graaf, tuinmedewerker 0,33 fte

M. Lakerveld, inkoper museumwinkel en baliemedewerkster 0,5 fte

A. Minnaar, baliemedewerkster en administratief ondersteuner 0,44 fte.

Uit dienst in 2023:

E. Speksnijder, hoofd landschapstuin 0,3 fte t/m 31-3-2023

I.A. van de Broeke-Suijk, baliemedewerkster en inkoper museumwinkel 0,5 fte t/m 30-6-2023

M. Berrevoets, tuinmedewerker 0,44 fte t/m 28-2-2023.

19 december teamtraining

Omggaan met ongewenst gedrag was het thema waar de medewerkers deze middag mee aan de slag zijn gegaan.

Personeelsuitje

Op 28 november zijn we met het personeel op stap geweest en hebben we een bezoek gebracht aan Naturalis in Leiden en Museon in Den Haag. We sloten af met een natuurfilm in het Omniversum.

Vrijwilligers

Vrijwilligers zijn als begeleiding bij de activiteiten, en bij het onderhoud van de tuin, educatiemateriaal en de collectie onmisbaar voor het museum. Op veel verschillende plekken in het museum en in de landschapstuin helpen vrijwilligers mee.

De IVN- natuurgidsen begeleiden voornamelijk de rondleidingen en het strandjuttten. Ook zijn sommige gidsen beschikbaar voor een meer creatieve inzet en assistentie tijdens een workshop of anderszins.

Achter de schermen werken drie vrijwilligers mee aan het organiseren van de schoolactiviteiten, zoals het gereedmaken van het (uitleen)materiaal en het schoonmaken van het materiaal na afloop.

De collectievrijwilligers helpen mee bij de registratie en het beheer van de collectie en de tuinvrijwilligers werken met de tuinmedewerkers mee in de tuin.

In 2023 is Wietske Verschragen begonnen als vrijwilligerscoördinator, zodat alle vrijwilligers een aanspreekpunt hebben buiten hun directe begeleider (hoofd afdeling), die vragen over werkzaamheden inhoudelijk bespreekt. Vanaf dit jaar zal er ieder jaar een terugkerend evaluatiegesprek plaatsvinden met iedere vrijwilliger persoonlijk, om bij te houden of iedereen nog op de goede plek zit en het naar zijn/ haar zin heeft.

Als dank voor de inzet organiseerden wij op 11 december voor alle vrijwilligers van het museum een gezellige middag/avond. De vrijwilligers kregen de workshop 'Het zeelab' van Jan van der Veen en gingen de Manteling in met Jan tuin na zonsondergang. Hierna kookten alle personeelsleden een heerlijke maaltijd voor ze en werd er samen gezellig gegeten.

Figuranten/vrijwilligers alleen Middeleeuws Festijn

J. Boen
 M. Minneboo
 H. Sijsenaar
 M. Slaats
 J. Smit
 H. van der Poel
 J. Jankowski
 G. Jankowski
 M. Dingemanse
 A. Sijsenaar
 L. Minderhoud
 M. Mulders

Landschapstuin

J.L. Joosse
 J.F. van der Maas
 A. van der Pols-Verhey
 J.W. Spapé

Foto: vrijwilliger
 Middeleeuws Festijn

Gidsen en begeleiding educatieve activiteiten algemeen publiek en scholen

A. de Bruyne
C. Klootwijk-van Dis
C. Labruijère
H.A. van Langevelde
B. W. Maas-Koster
I. Maréchal- van der Voort
H. Mols
L. Pieterse
H. Raad
A. Ras-Willems
A. Stern-Jasperse
Th. Willemstein
E. Mahieu
G. Kohl
M. de Graag
Y. Alloing
E. Walhout
G. Lammers
M. Rouw *m.i.v.*
A. Ebens-Gartner *m.i.v.*
R. de Visser *m.i.v.*
I. Koole
G. Moré

Collectie

B. Bosdijk-van Os
A. Ebens
C.M. Schrama
C.A.A. Lous-den Hollander

Algemene werkzaamheden t.b.v. educatieve activiteiten en overige

J. Riemens
R.C. van de Sande
L. Donker

Raad van Toezicht jaarverslag 2023 museum Terra Maris en het Museumcafé

De Raad van Toezicht van museum Terra Maris en het Museumcafé spreekt haar waardering uit voor de prestaties van de medewerkers en de directeur-bestuurder gedurende het verslagjaar. De Raad van Toezicht is buitengewoon content met de passie, betrokkenheid en het vakmanschap waarmee zij, gesteund door vrijwilligers, invulling geven aan hét museum voor natuur en landschap van Zeeland.

De Raad van Toezicht heeft zes keer vergaderd in aanwezigheid van de directeur-bestuurder. De continuïteit van de organisatie vanuit het perspectief van de financiën en de personele bezetting is een steeds terugkerend onderwerp van gesprek geweest. De zorg voor de vaste presentatie, een aantrekkelijke expositie, een aansprekend activiteitenprogramma, een goed onderhouden tuin en een goed lopende horeca zijn hierbij steeds betrokken.

De Raad heeft in haar vergaderingen de begroting, jaarrekening en het jaarverslag goedgekeurd. Ook het meerjaren beleidsplan 2024 – 2028 is vastgesteld.

In 2023 is specifiek aandacht besteedt aan:

- het beleid diversiteit & inclusie
- de verduurzaming van het gebouw
- de visie op toezicht en besturen
- het IT-beleid en een nieuwe website
- de voortgang van het jaarplan 2023 en de ontwikkeling van het jaarplan 2024

In 2023 hebben we een tweetal wisselingen gekend binnen de Raad van Toezicht. Mw. C. Schönknecht heeft per 1 oktober de voorzittersrol overgenomen van de heer H. Van Waveren. De heer Heringa heeft zijn lidmaatschap beëindigd in verband met het einde van zijn zittingstermijn en is opgevolgd door Mw. C. Nijdam.

Het lidmaatschap van de Raad van Toezicht is onbezoldigd.

De heer J. Kousemaker heeft de organisatie ook in 2023 ondersteund bij het opstellen van financiële stukken en het verwerken van gegevens in de financiële administratie. Voor de gemaakte kosten ontvangt de heer J. Kousemaker een onkostenvergoeding.

De Raad van Toezicht bestaat uit: Dhr. H. Van Waveren (voorzitter, tot 1/10)/ Mw. C.M.M. Schönknecht (voorzitter, vanaf 1/10)/ Dhr. J. Kousemaker / Dhr. J.R. Heringa (tot 1/7)/ Dhr. F. P.B. Visscher/ Mw. A. Steutel/ Mw. J.J. Meijer-Poelman /Mw. E.C. Nijdam (vanaf 4/12).

Oostkapelle, 25 januari 2024

Mw. J.J. Meijer-Poelman, vicevoorzitter

Was getekend
C.M.M Schönknecht

Was getekend
J.H. Kousemaker

Was getekend
F.P.B. Visscher

Was getekend
E.C. Nijdam

Was getekend
A. Steutel

Was getekend
J.J. Meijer-Poelman

Jaarrekening

Financieel verslag 2023
Stichting Terra Maris
Oostkapelle

---

6 februari 2024

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Inhoud

Bestuursverslag

Jaarrekening	3
Balans per 31 december 2023	5
Staat van baten en lasten over 2023	7
Toelichting op de balans en staat van baten en lasten	8

Bijlage 1

Afrekening Provincie Zeeland	20
Overige gegevens	
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden;
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Jaarrekening

BESTUURSVERSLAG

BESTUURSVERSLAG 2023

Terra Maris is hét museum voor natuur en landschap van de provincie Zeeland. Terra Maris is een stichting en opende in mei 2006 haar deuren. Terra Maris, wat letterlijk “Land van de zee” betekent, gaat over het ontstaan van de natuur en landschappen van de provincie Zeeland. De missie van het museum is als volgt geformuleerd:

“Terra Maris wil op een spannende en attractieve wijze informatie geven aan een breed publiek over natuur en landschap van Zeeland, waarbij de relatie met de (internationaal gezien) unieke ontstaansgeschiedenis van het Zeeuwse land (de wisselwerking tussen mens en natuur) een centraal thema is. Het museum genereert draagvlak voor de bescherming van de natuurlijke en cultuurhistorische waarden van het landschap. Het museum verzamelt en beheert relevante collecties die betrekking hebben op natuur en landschap in Zeeland.”

Museum Terra Maris is een erkend geregistreerd museum. Terra Maris is aangesloten bij de Vereniging van Science Centra (VSC) en de Museumvereniging.

Terra Maris is in 2023 op 331 dagen open geweest voor bezoekers en in totaal hebben 39.296 bezoekers museum Terra Maris op die dagen bezocht. Hiermee zitten wij weer – zo goed als – op het niveau van voor de Coronapandemie.

Inkomsten uit bezoek

2023 was een jaar van herstel voor Terra Maris. De bezoekers weten weer de weg naar het museum te vinden. De tijdelijke tentoonstelling, extra evenementen en een mooi educatief aanbod hebben hier goed bij geholpen. Het bezoekersaantal is dan ook meer dan verwacht gegroeid, en komt hiermee zo goed als op pre-corona niveau.

Ondertussen is de wereld na corona niet bepaald stabiel geworden, wat gevolgen heeft voor Nederland, en dus ook voor Terra Maris. De hoge energiekosten en de flinke inflatie zorgen ervoor dat mensen minder te besteden hebben. Wat natuurlijk harder gevoeld wordt juist in de museumsector, aangezien dit wordt gezien als niet noodzakelijke uitgaven, waar dus het eerst op bezuinigd wordt. Bezoekers besteden minder in het museum, maar komen wel.

Door de meevallende entree-inkomsten is de algemene reserve aangevuld. Het jaar 2023 wordt dan ook positief afgesloten.

Toekomstige risico's en visie

Ook in 2024 heeft Terra Maris nog last van het remmende effect van inflatie en de onzekerheid omtrent energielasten. Wanneer deze aanhouden is een lagere besteding per bezoeker en mogelijk dempend effect op bezoekersgroei waarschijnlijk.

Ook voor het museum, in een rijksmonument met beperkingen ten aanzien van verduurzaming, zijn de hogere energielasten een risico. Daarom probeert Terra Maris met Stichting Westhove (verhuurder) een verduurzamingsplan te maken in de komende jaren. Dit vraagt wel om investeringen, die dan in de komende jaren terugverdiend moeten worden. Gezamenlijk is bij het rijk de DUMAVA-subsidie aangevraagd voor een bijdrage in deze kosten.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Terra Maris is in belangrijke mate afhankelijk van subsidies. Streven naar risicospreiding en verhoging van de inkomsten blijft daarom nodig. Daarnaast is een verdere verhoging van de algemene reserve (weerstandvermogen) noodzakelijk.

De verwachting is dat 2024 met een klein positief resultaat zal worden afgesloten. In de begroting was nog geen rekening gehouden met een entreeverhoging per 1 januari 2024. Deze begroting laat dus een verlies zien, wat wij door de prijsverhoging denken te kunnen ombuigen naar een klein positief resultaat.

Verder zal er ook de komende jaren bij Terra Maris een extra inspanning worden verricht ten aanzien van de eigen fondsenwerving ter versterking van het weerstandsvermogen en ten behoeve van de financiering van de vervanging van de permanente tentoonstelling die gepland is in de jaren 2028/2029.

Samenstelling bestuur en Raad van Toezicht

Het bestuur bestaat uit A. van der Westen, directeur-bestuurder.

De Raad van Toezicht bestaat uit Carla Schönknecht (voorzitter)/ Jan Kousemaker/ Pieter-Bart Visscher/ Anna Steutel/ Jolanda Meijer/ Carlien Nijdam.

Oostkapelle, 6 februari 2024

Was getekend

A van der Westen

Directeur-bestuurder

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden.
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Balans per 31 december 2023

ACTIEF	Ref.	31 december 2023		31 december 2022	
		€	€	€	€
Vaste activa					
<i>Immateriële vaste activa</i>					
Website	5		13.584		-
<i>Materiele vaste activa</i>					
Bedrijfsgebouwen etc.		84.450		97.231	
Inventarissen		61.115		67.071	
	6		145.565		164.302
Vlottende activa					
<i>Vorraden</i>					
	7		35.686		15.454
<i>Vorderingen</i>					
Handelsdebiteuren		8.890		1.392	
Groepsmaatschappij	8.2	25.362		27.145	
Belastingen	8.3.	3.751		12.468	
Overige vorderingen en overlopende activa	8.4	8.134		45.104	
			46.137		86.109
<i>Liquide middelen</i>					
	9		314.872		271.257
			555.844		537.122

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

PASSIEF	Ref.	31 december 2023		31 december 2022	
		€	€	€	€
Eigen vermogen					
Vrij besteedbaar vermogen		54.856		52.559	
Vastgelegd vermogen (Bestemmingsreserves)		123.891		115.891	
	10		178.747		168.450
Voorzieningen en fondsen					
Jubileum verplichting	11.1	2.300		2.300	
Pensioenlasten	11.2	-		3.750	
Onderhoud	11.3	17.000		24.000	
			19.300		30.050
Schulden op lange termijn					
Fondsen	12		113.870		136.560
Kortlopende schulden (ten hoogste 1 jaar)					
Crediteuren		30.184		6.078	
Belasting en premies sociale verzekeringen	13.1	34.265		34.500	
Projecten		7.000		18.575	
Overige schulden en overlopende passiva	13.2	172.478		142.908	
			243.927		202.061
			555.844		537.121

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Staat van baten en lasten over 2023

		Begroting 2023	Exploitatie 2023	Exploitatie 2022
	Ref.	€	€	€
Baten				
Subsidies	15	495.370	529.674	488.486
Entreegelden	16	220.500	262.570	209.028
Opbrengst winkelverkoop	17	105.000	121.464	105.796
Overige inkomsten	18	27.500	28.295	28.879
Projecten	19	80.115	86.654	216.347
Diverse baten en lasten	20	20.000	23.344	104.640
Som der baten		948.485	1.052.001	1.153.176
Lasten				
Kostprijs winkel	17	57.058	62.794	58.940
Personeelskosten	21	579.522	600.952	494.284
Huisvestingskosten	22	90.200	89.702	90.661
Promotiekosten		25.000	20.166	15.745
Algemene kosten	23	59.500	73.051	83.777
Afschrijvingen	5/6	29.000	31.133	28.501
Directe kosten museum	24	68.000	79.258	63.719
Projecten	19	82.000	84.647	247.780
Som der lasten		990.279	1.041.704	1.083.407
Saldo		-41.794	10.297	69.769
Verdeling saldo				
Bestemmingsreserve beleeftuin		-	-	25.000
Bestemmingsreserve permanente tentoonstelling		41.794		-40.000
Bestemmingsreserve energemaatregelen		-	-8.000	-20.000
Resteert: mutatie Vrij besteedbaar vermogen		0	2.297	34.769

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinde:
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

1. Algemene toelichting

1.1. Activiteiten

Het doel van De Stichting is:

- het exploiteren van een museum;
- het inrichten, opstellen en uitlenen of verhuren van zowel permanente als semipermanente exposities;
- het inrichten en onderhouden van een landschap- en natuurtuin;
- het organiseren van educatieve activiteiten die invulling geven aan de doelen van de stichting;
- het bijeenbrengen, archiveren, beheren en ontsluiten van collecties die betrekking hebben op natuur en landschap in Zeeland.

1.2. Continuïteit

Het vrije vermogen van De Stichting bedraagt per 31 december 2023 € 178.747 positief een bijna goed niveau. Het vrije vermogen zal verder moeten stijgen. De verwachting is dat in 2024 het vrije vermogen ongeveer gelijk zal blijven. In 2024 worden geen liquiditeitstekorten verwacht.

De in de onderhavige jaarrekening gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn dan ook gebaseerd op de veronderstelling van continuïteit van de stichting.

1.3. Vestigingsadres, rechtsvorm en inschrijfnummer handelsregister

De stichting is gevestigd te 4356 ND Oostkapelle, Duinvlietweg 6, ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41113057.

1.4. Groepsverhoudingen

Aangezien De Stichting geconsolideerd ook als kleine rechtspersoon valt aan te merken is consolidatie achterwege gelaten op grond van het bepaalde in artikel 2:407 lid 2 sub a BW.

1.5. Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van De Stichting zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

2. Algemene grondslagen

2.1. Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving voor kleine organisaties-zonder-winststreven die zijn uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Activa en passiva worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans en de winst- en verliesrekening zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

2.2. *Vergelijking met voorgaand jaar en vergelijking met de begroting*

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar. De vergelijkende cijfers zijn ongewijzigd.

3. *Grondslagen voor waardering van activa en passiva*

3.1. *Immateriële vaste activa*

De website wordt gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

3.2. *Materiële vaste activa*

Bedrijfsgebouwen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht.

Overige materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

Subsidies of donaties op investeringen worden als fonds opgenomen onder de schulden op lange termijn en conform de afschrijvingstermijn van het betreffende actie ten gunste van het resultaat gebracht.

3.2. *Vorraden*

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs onder toepassing van de FIFO-methode (first in, first out) of lagere opbrengstwaarde.

De opbrengstwaarde is de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incurrantheid van de voorraden.

3.3. *Vorderingen*

Vorderingen, waaronder de vordering op de groepsmaatschappij, worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie, inclusief de transactiekosten. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

3.4. *Liquide middelen*

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

3.5. Eigen vermogen

Het eigen vermogen is zodanig gepresenteerd dat daaruit blijkt welk gedeelte vrij besteedbaar is en welk gedeelte is bestemd. Indien aan een deel van het eigen vermogen een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven, dan gezien de doelstelling van de Stichting zou zijn toegestaan, is dit deel verantwoord als vastgelegd vermogen.

Alle vermogensmutaties worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Uitgaven die worden gedekt uit bestemmingsreserves worden eveneens in de staat van baten en lasten verantwoord.

3.6. Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen.

3.7. Schulden op lange termijn

De schulden betreffen bijdragen van derden ten behoeve van investeringen in materiele vaste activa waarvoor geen terugbetalingsverplichting bestaat. De schulden vallen vrij evenredig met de betreffende afschrijvingen op de materiële vaste activa. Deze baten worden verantwoord onder de diverse baten en lasten.

3.8. Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de bedragen waartegen de schuld moet worden afgelost.

4. Grondslagen voor bepaling van het resultaat

4.1. Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De opbrengsten op diensten en transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

4.2. Opbrengstverantwoording

4.2.1 Algemeen

Netto-omzet omvat subsidies, donaties, opbrengsten uit levering van goederen en diensten en gerealiseerde projectopbrengsten onder aftrek van kortingen en dergelijke en van over de omzet geheven belastingen.

4.2.2 Subsidies

Exploitatiesubsidies worden als bate verantwoord in de winst- en verliesrekening over het jaar dat de subsidie is verstrekt. Rekening wordt gehouden met een mogelijke terug betalingsverplichting.

Subsidies die betrekking hebben op investeringen worden als vooruit ontvangen bedrag onder schulden op lange termijn opgenomen zover hiervoor geen terug betalingsverplichting bestaat. Jaarlijks valt een gedeelte van deze subsidie vrij, met inachtneming van de wijze waarop de besteding zelf in de jaarrekening verwerkt.

Onder de subsidie is onder meer verantwoord de bijdrage van Stichting Het Vissers- en Visserij-Audien- en Assurantie B.V. publiekrechtelijke organisatie. Dit gedeelte van de bijdrage heeft het karakter van een subsidie

Gewaarsmerkt voor identificatiedoeleinden
Zeeuwse Landschap, een niet

4 MAART 2024

4.2.3 *Opbrengst winkelverkoop*

Opbrengsten uit de verkoop van goederen worden verwerkt zodra alle belangrijke rechten en risico's met betrekking tot de eigendom van de goederen zijn overgedragen aan de koper.

4.2.4 *Entreegelden en overige inkomsten*

Verantwoording van opbrengsten uit de levering van diensten geschiedt naar rato van de geleverde prestaties, gebaseerd op de verrichte diensten tot aan de balansdatum in verhouding tot de in totaal te verrichten diensten.

4.2.5 *Projectopbrengsten en projectkosten*

Voor onderhanden projecten, waarvan het resultaat op betrouwbare wijze kan worden bepaald, worden de projectopbrengsten en de projectkosten verwerkt als netto-omzet en kosten in de winst- en verliesrekening naar rato van de verrichte prestaties per balansdatum.

De voortgang van de verrichte prestaties wordt bepaald op basis van de tot de balansdatum gemaakte projectkosten in verhouding tot de geschatte totale projectkosten.

4.2.6 *Diverse baten en lasten*

Onder de diverse baten en lasten worden resultaten verantwoord die niet rechtstreeks samenhangen met de levering van goederen of diensten in het kader van de normale, niet-incidentele bedrijfsactiviteiten.

4.3 *Kosten*

De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

4.3.1 *Personeelsbeloningen*

4.3.2.1 *Periodiek betaalbare beloningen*

De aan het personeel verschuldigde beloningen worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst- en verliesrekening.

4.3.3.1 *Pensioenen*

De Stichting heeft alle pensioenregelingen verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord.

Op de Nederlandse pensioenregelingen zijn de bepalingen van de Nederlandse Pensioenwet van toepassing en betaalt De Stichting, verplichte, contractuele of vrijwillige basispremies aan pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen. De premies worden verantwoord als personeelskosten zodra deze verschuldigd zijn. Vooruitbetaalde premies worden opgenomen als overlopende activa indien dit tot een terug storting leidt of tot een vermindering van toekomstige betalingen. Nog niet betaalde premies worden als verplichting op de balans opgenomen.

4.3.4 *Afschrijvingen op materiële vaste activa*

Materiële vaste activa worden vanaf het moment dat het actief beschikbaar is voor het beoogde gebruik afgeschreven over de geschatte economische levensduur/ verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

5 Immateriële vaste activa

In het verslagjaar is een bedrag van € 15.093 geïnvesteerd in de website. De website wordt in 5 jaar afgeschreven. De afschrijving in 2023 bedraagt 1.509 waardoor een boekwaarde van € 13.584 resteert.

6 Materiële vaste activa

	Bedrijfsgebouwen etc.	Inventarissen	Totaal
	€	€	€
Stand per 1 januari 2023			
Verkrijgings- of vervaardigingsprijzen	273.232	171.422	444.654
Cum. waarde- verminderingen en afschrijvingen	176.001	104.351	280.352
Boekwaarden	97.231	67.071	164.302
Mutaties			
Investerings		10.888	10.888
Desinvesterings			-
Afschrijvingen	-12.780	-16.844	-29.624
Saldo	-12.780	-5.956	-18.736
Stand per 31 december 2023			
Verkrijgings- of vervaardigingsprijzen	273.232	182.310	455.542
Cum. waarde- verminderingen en afschrijvingen	188.782	121.195	309.977
Boekwaarden	84.450	61.115	145.565
Afschrijvingspercentages	5 tot 10	10 tot 33	

7 Voorraden

De voorraad betreft bestaat vrijwel volledig normale winkelvoorraad waaronder museumjaarkaarten. Afwaardering naar lagere verkoopwaarde wordt niet nodig geacht.

8 Vorderingen

8.1 Algemeen

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar, tenzij anders vermeld.

8.2 Groepsmaatschappij

Hieronder is opgenomen de rekening-courantverhouding met Stichting Museumcafé De Orangerie

8.3 Belastingen

Dit betreft omzetbelasting over het 4e kwartaal.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

8.4 Overige vorderingen en overlopende activa

Hieronder is opgenomen:

	31 december 2023	31 december 2022
	€	€
NOW-looncompensatie 2021	-	22.236
Museumkaart		6.590
Overig te ontvangen	8.134	3.364
Vooruitbetaald	-	12.914
	8.134	45.104

9 Liquide middelen

Dit betreft:

	31 december 2023	31 december 2022
	€	€
Rabobank rekening-courant	100.803	20.489
Rabobank spaarrekening	145.031	95.002
Triodos bank	65.683	153.847
Overige	3.355	1.918
	314.872	271.257

10 Eigen vermogen

De mutaties zijn als volgt:

	Stand per 1 januari 2023	Dotatie 2023	Onttrekking 2023	Stand per 31 december 2023
	€	€	€	€
Vrij besteedbaar vermogen	52.559	2.297		54.856
Bestemmingsreserve (Permanente tentoonstelling)	95.891	-	-	95.891
Bestemmingsreserve (Energiemaatregelen)	20.000	8.000	-	28.000
	168.450	10.297	-	178.747

De bestemmingsreserve permanente tentoonstelling zal in de komende jaren (2028/2029) opgebouwd moeten worden tot ruim € 250.000.

De bestemmingsreserve energiematregelen is opgebouwd te worden tot € 28.000, vrijwel het totale bedrag wat aan investeringen verwacht wordt. De investeringen worden verwacht in 2024.

11 Voorzieningen

11.1 Jubileum verplichting

De jubileum verplichting is niet gemuteerd.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

11.2 Voorziening onderhoud

In het huurcontract is bedongen dat Terra Maris verantwoordelijk is voor het onderhoud van het door haar gehuurde pand. Alle noodzakelijke onderhoudskosten (na aftrek van de door de verhuurder ontvangen instandhoudingssubsidie) zullen ten laste van Terra Maris komen. Aan het einde van het jaar is er geen achterstand in het reguliere onderhoud en is achterstand geconstateerd in het normale onderhoud. Deze laatste post betreft met name kleine maatregelen om energieverlies te voorkomen (herstellen van kieren etc.).

In de toekomst zal jaarlijks het overschot in de onderhoudsbegroting gedoteerd worden aan deze voorziening en zullen de kosten die de begroting overtreffen ten laste van het saldo gebracht worden.

Aan de voorziening is in het verslagjaar een bedrag van € 1.400 toegevoegd voor te verwachte prijsstijgingen. Er is een bedrag van € 8.400 ten laste van de voorziening gebracht voor in 2023 uitgevoerd onderhoud.

De voorziening heeft een kortlopend karakter.

12 Schulden op lange termijn

De schulden zijn als volgt gemuteerd:

	Stand per 1 januari 2023	Dotatie 2023	Onttrekking 2023	Stand per 31 december 2023
	€	€	€	€
Zeeuwse Landschap	75.992		11.210	64.782
Kick Start fonds	10.290		2.850	7.440
Zeeuws Publiek Belangen	32.918		6.479	26.439
Bernhard Cultuurfonds	2.860		651	2.209
Schuur ECP	14.500		1.500	13.000
	136.560	-	22.690	113.870

De fondsen hebben voor een bedrag van € 22.000 een kortlopend karakter. Er bestaat geen terugbetalingsverplichting.

13 Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een resterende looptijd van korter dan een jaar.

13.1 Belastingen en premies volksverzekeringen

De specificatie is als volgt:

	31 december 2023	31 december 2022
	€	€
Loonbelasting en sociale lasten	33.237	27.333
Pensioenen	1.028	7.167
	34.265	34.500

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

13.2 Overige schulden en overlopende passiva

De specificatie is als volgt:

	<i>31 december 2023</i>	<i>31 december 2022</i>
	€	€
Vakantiegeldverplichting	23.000	21.751
Vakantiedagen etc.	38.000	30.000
Accountantskosten	15.574	20.300
Permanente tentoonstelling	50.939	50.939
Onderhoud pand	29.500	9.001
HZL vooruit ontvangen	4.156	10.008
Overige	11.309	909
	<u>172.478</u>	<u>142.908</u>

14 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

14.1 (Meerjarige) financiële verplichtingen

Er zijn meerjarige contracten aangegaan inzake:

- Huur orangerie van de Stichting Buitenplaats Westhove voor een periode van 20 jaar. Het contract eindigt in 2026. De jaarlijkse huur bedraagt ongeveer € 19.000 plus de onderhoudskosten pand na aftrek instandhoudingssubsidie;
- Servicecontracten met diverse leveranciers met een jaarlijkse verplichting van ongeveer € 16.000 per jaar.

14.2 Transacties met verbonden partijen

De stichting verleent diensten aan De Stichting Museumcafé De Orangerie waaronder het beschikbaar stellen van de café-restaurant ruimte. In totaliteit bedraagt de vergoeding hiervoor ongeveer € 27.000 per jaar.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

15 Subsidie

Hieronder zijn opgenomen:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Provincie Zeeland	340.384	340.384	327.607
Gemeente Veere	41.628	41.960	40.000
Het Zeeuwse Landschap	63.736	63.852	61.992
De Zeeuwse Natuur IVN	44.857	49.378	51.522
Overige subsidie en donaties	4.765	34.100	7.365
	<u>495.370</u>	<u>529.674</u>	<u>488.486</u>

In de overige subsidies zijn met name subsidies van de Gemeente Veere (Groene Stranden, Leefstijl en Gezonde Voeding, Week aan Zee) opgenomen die besteed zijn aan educatieve activiteiten. Daarenboven is hierin opgenomen een extra bijdrage van de Provincie van € 5.500. De subsidie 2022 van de Provincie Zeeland is definitief vastgesteld.

16 Entreegelden

In 2023 hebben 39.296 (v.j. 35.689) bezoekers het museum bezocht. Begroot was 3.000 bezoekers. De gemiddelde entreprijs bedroeg € 6,68 (v.j. € 5,85). Dit is hoger dan de begrote gemiddelde entree van € 6,30.

17 Opbrengst winkelverkoppen

De marge is als volgt:

<i>Winkelverkoppen</i>	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Omzet	105.000	121.464	105.796
Kostprijs	57.058	62.794	58.940
Marge	<u>47.942</u>	<u>58.670</u>	<u>46.856</u>
Relatieve marge	<u>46%</u>	<u>48%</u>	<u>44%</u>
Omzet per bezoeker	<u>3,00</u>	<u>3,09</u>	<u>2,96</u>

18 Overige inkomsten

Dit betreft voornamelijk doorbelaste kosten aan Stichting Museumcafé de Orangerie.

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

19 Projecten

Hieronder zijn de volgende projecten opgenomen:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
NME	52.338	52.450	50.642
Schoon Zeeland	22.777	20.647	21.421
Klimaat experience	-	-	112.018
Natuurspeeltuin	-	-	23.380
Bebording Landschapstuin	-	-	1.375
Overige	5.000	13.557	7.511
	<u>80.115</u>	<u>86.654</u>	<u>216.347</u>

	<i>Baten</i>	<i>Externe kosten</i>	<i>Dekking salaris en alg. kosten</i>
	€	€	€
NME	52.450	5.916	49.945
Schoon Zeeland	20.647	116	20.670
Overige	13.557	-	8000
	<u>86.654</u>	<u>6.032</u>	<u>78.615</u>

De post overig betreft een incidenteel project waaraan geen kosten toegerekend zijn

20 Diverse baten en lasten

De specificatie is als volgt:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Vrijval fondsen afschrijvingen	20.000	22.690	20.977
Mondriaanfonds	-	-	49.347
Gemeente Veere	-	-	19.000
SPUK Provincie	-	-	2.390
NOW/TVL	-	399	5.880
Museumkaart	-	250	6.046
Overige	-	5	1.000
	<u>20.000</u>	<u>23.344</u>	<u>104.640</u>

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden:
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

21 Personeelskosten

De specificatie is als volgt:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Salarissen	473.992	513.560	428.807
Ziekengeld	-2.000	-24.025	-9.759
Sociale lasten	91.524	98.367	80.164
Pensioen	62.267	59.947	58.641
	625.783	647.849	557.853
Overige personeelskosten	25.739	31.718	28.111
Doorberekende kosten	-72.000	-78.615	-91.680
	579.522	600.952	494.284
	-	-	-
	<i>Fte</i>	<i>Fte</i>	<i>Fte</i>
	9,8	10,9	9,6

De formatie is hoger dan vorig jaar en dan begroot als gevolg van ziekte en een project wat uitgevoerd wordt voor de Provincie Zeeland. In de salarissen is inbegrepen een éénmalige beloning van € 8.000 die niet begroot was. Daarenboven zijn de salarissen toegenomen als gevolg van prijscompensatie.

22 Huisvestingskosten

Hieronder is opgenomen:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Huur	17.000	17.471	18.680
Energie en water	25.000	21.955	19.195
Onderhoud	22.500	25.015	22.994
Schoonmaakkosten	10.000	12.533	12.174
Overige	15.700	12.728	17.618
	90.200	89.702	90.661

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

23 Algemene kosten

De kosten zijn als volgt te specificeren:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Automatisering	10.000	11.793	24.355
Ontwikkeling website	10.000	1.718	4.873
Administratie	3.500	6.658	5.254
Accountantskosten	15.000	27.283	24.329
Overige	21.000	25.599	24.966
	<u>59.500</u>	<u>73.051</u>	<u>83.777</u>

De accountantskosten zijn incidenteel hoog als gevolg van nagekomen lasten uit 2022. Daarenboven is het budget voor de controle 2023 verhoogd.

De website is geactiveerd omdat deze meerdere jaren functioneel zal zijn.

24 Directe kosten museum

De specificatie is als volgt:

	<i>Begroting 2023</i>	<i>Exploitatie 2023</i>	<i>Exploitatie 2022</i>
	€	€	€
Kosten vrijwilligers	10.500	13.016	9.948
Wisselexpositie	1.500	4.503	-975
Onderhoud heemtuin	23.000	23.420	25.652
Activiteiten en educatie	19.000	27.347	21.669
Overige	14.000	10.971	7.425
	<u>68.000</u>	<u>79.258</u>	<u>63.719</u>

De kosten activiteiten en educatie en de kosten vrijwilligers zijn hoger dan begroot en vorig jaar als gevolg meer bezoekers en aanvullende activiteiten waarvoor extra subsidies beschikbaar gesteld zijn.

25 Gemiddeld aantal werknemers

Gedurende het jaar 2023 waren 10,9 werknemers in dienst op basis van een volledig dienstverband (2022: 9,6).

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden:
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

26 Wet Normering Topinkomens

De WNT is van toepassing op de Stichting, toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2023: € 223.000.

Gegevens 2023

Functie	A van der Westen Bestuurder 1-1-2023 t/m 31- 12-2023
Omvang dienstbetrekking	0,778 €
Beloning plus belastbare kostenvergoedingen	80.340
Beloning betaalbaar op termijn	12.170
	<hr/> 92.510
Onverschuldigd betaald	-
	<hr/> 92.510
Individueel maximum	<hr/> 173.494

Gegevens 2022

Functie	A van der Westen Bestuurder 1-1-2022 t/m 31- 12-2022
Omvang dienstbetrekking	0,778 €
Beloning plus belastbare kostenvergoedingen	65.641
Beloning betaalbaar op termijn	12.517
	<hr/> 78.158
Onverschuldigd betaald	-
	<hr/> 78.158
Individueel maximum	<hr/> 168.048

27 Toezichthoudende topfunctionarissen

De Raad van Toezicht ontvangt geen beloning. Zij ontvangen netto-vergoeding voor gemaakte kosten. Er zijn geen leningen en of garanties verstrekt.

De Raad van Toezicht bestaat uit de volgende personen:

- H. van Waveren voorzitter, afgetreden per 1 oktober
- C.M.M. Schönknecht voorzitter, vanaf 1 oktober
- J. H. Kousemaker, lid
- J. R. Heringa, lid, afgetreden per 1 juli
- J. Meijer-Poelman, vicevoorzitter
- E.C. Nijdam, vanaf 1 juli
- A. Steutel, lid
- P.B. Visscher, lid

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinden
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

28 Toelichting verschillen begroting en werkelijke resultaten 2023

Het werkelijk resultaat is belangrijk groter dan het begrote resultaat. Dit wordt met name veroorzaakt door meevallende bezoekersaantallen waardoor de entree gelden hoger uitkomen en de omzet en marge winkel hoger uitkomt. Verder zijn extra subsidies ontvangen van de Gemeente Veere en de Delta
De kosten zijn hoger dan begroot als gevolg van extra activiteiten. Hierdoor zijn de loonkosten en de kosten educatieve activiteiten hoger dan begroot. Voor deze extra activiteiten zijn subsidies verkregen.

Oostkapelle, 6 februari 2024
Stichting Terra Maris

Was getekend

A. van der Westen

Was getekend

C.M.M. Schönknecht

Was getekend

J.H. Kousemaker

Was getekend

J.J. Meijer-Poelman

Was getekend

E.C. Nijdam

Was getekend

A. Steutel

Was getekend

P.B. Visscher

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinder.
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024

 4 MAART 2024

Bijlage 1 Afrekening Provincie Zeeland

	Museale Expositie	Educatie	Activiteiten	Totaal
	€	€	€	€
Baten				
Subsidies	401.302	70.358	58.014	529.674
Entregelden	186.237	22.562	53.771	262.570
Opbrengst winkelverkoppen	-	-	121.464	121.464
Overige inkomsten	14.888	1.804	11.603	28.295
Projecten	-	-	86.654	86.654
Diverse baten en lasten	16.094	1.950	5.302	23.345
Som der baten	618.521	96.674	336.807	1.052.001
Lasten				
Kostprijs winkel	-	-	62.794	62.794
Salarissen en sociale lasten (direct)	267.111	32.360	95.557	395.028
Salarissen en sociale lasten (indirect)	202.883	24.579	40.140	267.602
Overige personeelskosten (direct)	6.828	827	2.443	10.097
Overige personeelskosten (indirect)	5.186	628	1.026	6.840
Doorbelaste personeelskosten	-	-	-78.615	-78.615
Kosten vrijwilligers	7.963	1.951	3.102	13.016
Huisvestingskosten	63.625	7.708	18.370	89.702
Promotiekosten	20.036	-	130	20.166
Algemene kosten	51.814	6.277	14.960	73.051
Afschrijvingen	22.082	2.675	6.376	31.133
Directe kosten museum	55.084	1.672	9.485	66.242
Projecten	-	-	84.647	84.647
Som der lasten	702.611	78.678	260.415	1.041.704
Resultaat	-84.090	17.995	76.392	10.297
Bijdrage aan museum exploitatie	84.090	-17.995	-66.095	-
Saldo resultaat	0	0	10.297	10.297
Specificatie subsidies	€	€	€	€
Provincie Zeeland	340.384	-	-	340.384
Gemeente Veere	20.980	20.980	-	41.960
Overige subsidies	-	-	31.131	31.131
Donaties TM-jaarkaart (btw laag)	2.078	-	891	2.969
Donaties Het Zeeuwse Landschap	37.860	-	25.992	63.852
De Zeeuwse Natuur IVN	-	49.378	-	49.378

	401.302	70.358	58.014	529.674
Diverse baten en lasten	€	€	€	€
Subsidie afschrijving	16.094	1.950	4.647	22.690
NOW		-	399	399
TVL		-	-	-
Mondriaanfonds		-	-	-
Museumjaarkaart		-	250	250
Subsidie Gemeente Corona		-	-	-
Kickstartfonds		-	-	-
SPUK Provincie		-	-	-
Diversen		-	6	6
	16.094	1.950	5.302	23.345

Gewaarmerkt voor identificatiedoeleinde
Visser & Visser Audit en Assurance B.V.

4 MAART 2024